

F. c. 722

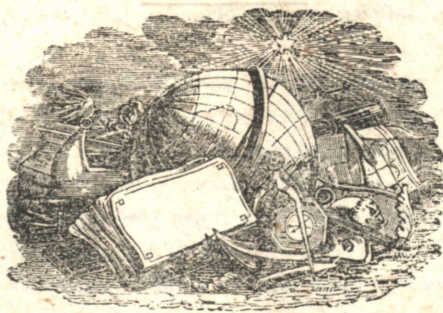
TUDÓSÍTVÁNY

A PESTI

KEGYES TANÍTÓRENDI

NAGY GYMNASIUMRÓL

1850/51-ki TANÉVBEN.

PESTEN,

NYOMATOTT KOZMA VAZULNÁL.

1851.

TARTALOM.

- I. Nevelési álláspontok.
  - II. Rendes tanárok.
  - III. A pesti tanárok által 18⁵⁰/₅₁-dikben kiadott munkák.
  - IV. Előadott tantárgyak.
  - V. Kivonat a pesti Gymnasium jegyzőkönyveiből 1840-diktől 1850-kig.
  - VI. 18⁴⁹/₅₀ és 18⁵⁰/₅₁-diki tanévben a tanuló ifjúság számának kimutatása.
  - VII. 18⁵¹/₅₂-dik tanterv.
-

I.

Nevelési álláspontok.

Napjainkban is nagy még azok száma, kik a nevelésnek belső, azaz saját természetén nyugvó, becsét nem bírják elég határozottsággal fölfogni. Minél váratlanabb e tény, annál nyomozóbb figyelmet érdemel. Váratlan pedig két oknál fogva. Egyfelül a tárgy szélkében ismert nyomatékossága méltán megkívánja, hogy irányában kellőleg tájékozottak legyünk; másfelül mivel a nevelés ügye soha sem szükölködött értelmes fölvilágosítók nélkül. Honnan tehát e fölfogási hiány?

Több okot hozhatnánk föl, de kitüzött célunkhoz képest legyen elég azon hanyagság megemlítése, melly eddig nálunk a nevelési álláspontok avatott átgondolása és érdemleges fokozása körül mutatkozott. Ha illynemű hanyagság miatt a nevelést illető tájékozás még mindig akadályokkal határos; és ha főleg a köznevelés jellem és elmeképző foglalkodásinak megítélésekor még mindig egyoldalú nézetek bitorkodnak, épen nem csudálhatni.

Napjainkban mindenki jogot tart a közneveléshezi szóláshoz; de vajmi kevesen fordulnak elő a vitakozók között, kik az általuk vaktában fölkapott nézetek alaptalanságát, vagy a céltévesztő tulkapásokat bevallani készkednének. Hogy az illy ferdeségekből származott viszonyok surlódásai között a nevelésnek, különben is rögs, pályája mindegyre sulyosodik, nagyon természetes következmény.

Akartak is már többen e bajon segíteni, de fogamat nélkül; mert azon elhibított mód, mellyel azt az okszerűleg át nem vizsgált álláspontokról megkísértették, minden jó szándék mellett sem szülhetett kívánt eredményt. Voltak, kik álláspont gyanánt az idő folyamának részeit választották legczélszerűbbnek ítélvén: hogy az életre olly igen nagy befolyást gyakorló nevelés az élet határain belül fölmerült tényalapokból legyen megmagyarázva.

Az időnek fogalma három álláspontot kölcsönöz: a mult, jövő és jelenét. Találkozott is mindeniknek buzgó pártolója. És nem ok nélkül. A mult hatékony erővel ragadja meg a kedély borongásait; a jövő szárnyakra kelti a képzelem csapongásait; a jelennek mozgalmakban dús folyása pedig nyomozásra serkenti a tagolható értelmet. Innen a buzgalmat élesztő irányzatok különködése.

Itt egynémellyt a mult, majd egyszerűleg nagy, majd ragyogáskor is törpe, kortényeinek történettárába látunk merülni: hogy a nevelés, bármikor és bárhol érvényesíthető, kellékeit a valóban megtörténtek soraiból kiszemelhesse. Azonban csakhamar kitünik az elfogultan makacs követelésekből, miszerint a multat egyoldalúlag bálványozó koránsem gondolta meg tárgyavatott ügyességgel: hogy a mi az emberi nem életszakaiban már egyszer volt, épen ugy, a hogyan volt, soha sem fog többé visszakerülni.

Van, ki munkálkodása egyedüli célpontjául a jövőt tüzvén ki, a jelent olly lap gyanánt tekinti, melly akármilly tervezet alapvonalainak elfogadására kényszeríthető. Hiú ábrándozás! A jövő, a mult és jelen folyamánya, mellynek álladéki közé becsempészhetni ugyan lázokozó elemeket; de általuk a valóság örök törvények szerinti fejlődését nem lehet voltaképen elfojtani.

Ha tehát a nevelés ügyébeni tájékozás álláspontjául az időt választjuk, csak a jelenben találándjuk föl azon tényalapot, melly biztos fogamatot ígér. A jelen a multat is a jövőt is magában foglalja: a multat okszerűleg kifejtett eredményeivel; a jövőt tényezőkké válándó alapjaiban.

Igaz, hogy most épen a jelen azon tér, hol az uralkodó nézetzavartság miatt kivihetlennek látszik a megnyugtató tájékozás. Az is igaz, hogy épen e zavartságból kíván a társadalom valamennyi osztálya kivergődni. Sőt az is bizonyos, hogy, ha valaki saját személye irányában módját nem ejtheti a jobb jövőnek, legalább azon van, miképen azt az unokák számára célhoz vezetőbb nevelés által megkezdhesse.

Innen a nevelés ügyéhez szokatlan buzgás, melly azonban csak a jelen valódi méltatásától kaphat valódi tényalapot. Ehhez forduljunk tehát vizsgáló szándékkal: hogy mivoltának világos fölfogása után tisztogassuk a mi zavaros, rendezzük a mi rendetlen és éltsessük, a mi az ohajtott jobb lét álladékeinál fogva szervezési elhasonításra méltó.

A nyilvános tanodák legközelebbi átalakítása megtette már az első lépést. Az eddig üzött osztálytanítás helyét a szaktanítás foglalta el; a tantárgyak új rendezést kaptak; a tanmód életbe vágóbbá lön. Egyedül a minden oldalról elfogult állíthatná: hogy e lépés a köznevelés ügyét semmivel sem vitte közelebb az ohajtott tökélyhez. Legyen csak a tanodák átalakítását előidéző elv kellőleg átvizsgálva, s legott más színben fog az ügyállás előttünk feltűnni. A tanodák előbbi állása hiányos volt. Ézt a nemzet már régen érezte, a belátóbbak pedig adott alkalommal ki is jelentették. Távolítandók valának tehát a hiányt okozó korlátok, hogy a belőlről éltető elv sikerdúsabb mozgásnak örvendhessen. E lépéssel azonban nincs még minden elérve.

Jelenleg a köztanodák irányában két vélemény látszik mozogni. Az egyik pártolója nem kis tekintélyt követelőleg kel ki a köztanodák ellen; mert most azokban, az ő ítélete szerint, a haza reményei nem neveltetnek, hanem csak tanítatnak. A másik pártolója ellenben nem gyözi magasztalni a mostani tanrendszert; mert a nevelés bibelődéseivel nem sokat vesződik. Az ő ítélete szerint szüléké a nevelés, tanodaké a tanítás.

Mellyiknek van igaza? E kérdés a tapasztalás által fejtetlenül hagyatik. Mi világosan mutatja, hogy ez ügyben a tapasztalásnál magasabb állásponthoz kell folyamodnunk.

Az ember, mint teremtmény, viszonyok közé van sorozva, mellyek rá nézve szükségképek lévén létviszonyoknak nevezhetők. Mivel pedig a szükségképiség, akarhol nyilvánuljon, mindig csalhatlan bélyege az igaznak, innen történt: hogy a nevelési pályán a létviszonyok iránt soha sem szünhetett meg a méltányoló figyelem. Az ember rendszerinti és rendkívüli állapotát minden ajak említi; de vajjon lehet-e az illy állapotokról csak egy okos szót váltani, ha előbb az említett létviszonyok iránt tisztába nem jövünk? Még inkább követelhető e tisztába-jövés a nevelési pályán, hol a növendékből mind testileg mind lelkileg olly embert akarunk előállítani, ki létviszonyainak közepette úgy intézhesse életfolyását, hogy észszerüleg megállapított rendszerinti állapota soha kárát ne vallja.

E létviszonyok közt első azon állás, mellyet az ember a természet irányában elfoglal. Az ember, ki e létviszonyon kívül nem létezhetik, némeltyek által a természet virágának szokott nevezettni. És méltán, mert tehetékileg mindazt tartalmazza, mi a természetben lényeges. Fonak tehát azon állítás, mintha a természet csupán az emberen kívül léteznék, nem pedig azon belül is. A természet az emberen is keresztül vonul, valamint tehát az ember benvan a természetben, ugy a természet is benvan az emberben. Azonban a természet ránk nézve külső és belsőre oszlik, melly megkülönböztés a nevelés körében olly előítéletnek képes utját állani, mellyet eddig majdnem elutasíthatlan alapszabályul tekintettek.

Eleinte a természet egyedüli hatalmat látszik gyakorolni az ember fölött; ámde mivel az ember hivatása az öntudatos és szabad öntevés, csalatkoznék, ki benne az érintett sajátságok elvét mindenkép elnyomottnak gondolná. Az ember, hogy valódi emberré legyen, nem maradhat mindig szenvedőleges állapotban; mert a szellem csak szellemi közösködés segélyével villanthatja elő azon eszméket, mellyek eredeti tartalmát teszik. Lehet-e a majmok közé szakadt gyermekből elmeképzett férfiú? Mérkezhetik-e az amerikai őserdőkben tengődő vadember az európaiak módjára kiművelt egyénnel? Soha sem! És miért? Azért.

mert amott a természet határoz az ember fölött; itt meg az ember vett már erőt a természetén. Ki nem sajdíthatná ezek után ama czélt, melly felé a gonddal üzött nevelés minden tétova nélkül tartozik törekedni, hogy a fölhozott létviszonyban az embert igaz emberré fejlődtesse? Azon kell ugyan is iparkodnia, hogy a növendék rendszeresen kifejtett tehetségei által a természetén fölülemelkedvén azt tulajdon czéljainak szabadon alkalmazható eszközévé tegye.

A második létviszony azon állásban keresendő, mellyet az ember az emberiség irányában elfoglal. Az emberiség, mint önfentartó egész, egyéneken keresztül valósítja meg önmagát: minnek okáért mindenik egyénben két mivolti oldal van, az egyetemi és egyedi. Egyetemi oldalról tekintve az egyén tükre az egész emberi nemnek; egyedi oldalról ellenben olly tag, melly eredeti határozottságánál fogva minden mástól különbözik. Eleinte őt az emberiség szervül készíti, hogy általa saját magának tovább fejlesztését közvetíthesse. Az illy állapotra kárhoztatott egyén nem volna más esetéknél, melly az emberiség roppant állagságán minden szellemi nyom nélkül elenyészne. Azonban alig szilárdul meg a tudat annyira, hogy magát az én a nem-énnel szemközt állíthatja, legott megkezdődik az egyéniség központosulása, mellynek hatályával az egyetemi oldal eszközzé, az egyedi ellenben önczéllá változik. Így fejlődnek ki azután a nevelés által kiegyenlítendő meghasonlások, mik belszükségü közvetítése után olly egyénné magasul az ember, ki mind a természet mind az emberiségen keresztül megnyilatkozó legfőbb lényig föl tud emelkedni.

És épen e legfőbb lényhez állása teszi a harmadik létviszonyt, melly végső dísztere egyszersmind az emberi méltóságnak. Mi az, a mi van? Honnan az, a mi van? Miért az, a mi van? Olly kérdések, melyekre az ezen létviszonyban szervezködő ész válaszolni tartozik. Ha igazán megnyugtatólag válaszol, iránytűt nyújt, melly a természet zátonyai, a társadalom örvényei, szóval, a világ tévelyítő zivatarai közt is biztos révparthoz segített. Ha pedig igazán megnyugtatólag nem válaszol, a szakadozott életfolyás nem lesz más csábító lidérczek utáni kapkodásnál.

A nevelés, melly az itt röviden fölemlített létviszonyokat választá álláspontokul, ugyanaz az emberi nem fejlődésére nézve, mi a napsugár a földi életet illetőleg. Mit használnak a telkek, mit a gondosan gyűjtögetett vagy elvetett magok, ha a napsugár fölzsendítő erejével nem szolgál? Mit érnek az emberbe oltott tehetségek, ha azokat a nevelés természetüven föl nem zendíti és gondosan nem ápolja? A tapasztalás ez ügyben elég nyíltan szól.

Vannak, kik azt gondolják, hogy a létviszonyok épen olly elszigetelten léteznek, a hogyan imént előhozattak. Ez tévedés, mert azok csak az emberi értelem által megragadt oldalai ama legbensőbb összefüggésnek, melly valamennyi lény között valóóilag fennáll. Innen mind a mellett legkevesebbé sem következik, mintha az oldalakrai megkülönböztetés valóódi létalap nélkül szükölködnék.

Annyi bizonyos, hogy bármellyik létviszonyra ügyeljünk, mindenik tárháza gyanánt tűnik föl a lélekre szakadatlanul munkáló, abban különbéle nyomokat hagyó s a belvilág szervezkedését előmozdító tárgyaknak. Ki tudná mind előszámlálni azon nyomokat, mellyek benne az ásvány, növény és állatország, a társadalom ezerféle csinálmányai, meg az egély különb szertartásai által előhozattak, mielőtt még az én saját belvilágát szerkesztette és avval együtt önmagát a külvilágnak ellenébe szegezte volna? E két világ veti meg a boldogság vagy boldogtalanságnak alapját. Eleinte választanunk kell a két világ között, de nem azért, hogy megcstlenüljünk, hanem azért, hogy az egyiknek átértése után a másikkhoz forduljunk, s miután tiszta gondolással mind a kettőt keresztül hatottuk, s azon éltető elvet is kellőleg megvizsgáltuk, mellyel a két világot egy tökéletes egészszé olvasztjuk össze, örökre véget vessünk a nyugtalanító egyoldalúság és túlkapkodásnak.

Milly szomorító azok állapota, kik az illy egyoldalúság és túlkapásoktól meg nem menekülhetnek, tanúsítja a naponkénti tapasztalás. Itt egy, beburkolódzván saját éne ábrándos szövevényeibe, teljességgel nem akar a külvilág viszonyaihoz illeszkedni, jöllehet az minden perczen ezerféle szálakkal vonja őt magához vissza. Innen azután a mind gondolás mind cselekvésbeni túlcsapongások. Ugyanolly fonákság jellemzi azokat is, kik a külvilág letartó élvezetése miatt belső kincseikről megfélekedzvéen, szünet nélküli támolygásba sülyednek. Dicső teremtmény az ember, de igazán véve csak akkor, ha észszerüleg intézett

nevelés következtében, a kül és belvilág közötti meghasonlást kiegyenlítette, s ha ez után magát az érdeklétt létviszonyokba úgy bele találta : hogy ott saját végcélja megvalósításán, minden létova nélkül, folytonos előmenettel munkálkodhatik.

Válik pedig a létviszonyok irányában intézett nevelés ésszerűvé, ha a közöttük fennálló összefüggést soha sem fogja szem elől téveszteni. Ama ragaszkodás a természethezi létviszonyhoz, mely miatt sokan egyedül azt vélik érvényítendőnek a nevelés pályáján, nem lehet mindenkép igazolható. Az anyagi érdekek köre fontos, de a szellemieké még fontosabb. Ki csak érzéki jóllét után vágy, mi e létviszonyból főcél, hiányt mutat erkölcsi törekvésében, mely őt a sírig követendő. A társadalom több hasznos intézetet mutat föl, melyek e létviszony buzgó pártolójának köszönik virágzásukat ; mind a mellett, valahányszor kedvökért az emberiség szellemi oldala lenézőleg mellőztetik, a nevelési foglalkozások közt szintugy, mint akárhol másutt, gáncsolandó az egyoldalúság.

Hasonló gáncsolást érdemelnek az emberiséghezi létviszony egyoldalú pártolói is. Ezek torzsalkodó vitatása szerint a szellem minden, mert az emberi nem bámulásra ragadó műveltségét és erényességét egyedül a szellem valósítja meg : a természet pedig, minthogy a rossz nagyobbrészt a vak ösztönökből származik, vagy egészen elnyomandó, vagy, ha nem lehet, legalább ártalmatlanítandó. Ki hinné ? voltak, sőt keleten még most is vannak, kik szégyenlik, hogy őket a természet testtel áldotta meg. Nálunk is megpendült már az átszellemülés varázsszava. Nem lehet kifogásunk ellene, de csak akkor, ha a szellem nem elvontan, hanem valódi életfejlésében fogatik föl. A ki illy értelemben át nem szellemül, valódi emberré aligha leend.

A harmadik létviszony, vagy is az ember istenhezi állása, mivel roppant tartalommal bír, akként érvényesítendő a nevelési foglalkodás által, hogy valamennyi álladéka czélszerűleg legyen méltányolva. Mennyire kárhozatos az itt elkövetett hiba, a történelem bizonyítja. A vallásilag fonák nevelés horgonytól fosztja meg az államot, mely semmi más szer által ki nem pótolható. Ugyan mi is lehetne az, a mi a vallással fölér ? Kötelességében áll tehát a nevelésnek az istenhezi létviszony öszszerű kifejtésével oda törekedni : hogy a növendék emberi méltósága fentarthatásának alapját a mindenütt és mindenben működő isteni gondviselés elősegítésébe helyezze. És hogyan lehet e fölséges gondolkodásmódot a növendékben közvetíteni ?

Az ember, mint teremtmény, bizonyos ellentétet foglal magában, melynek alapos ismerése nélkül hiányzik a rendeltetés titkaihoz férkeztető út. Az ember van, de nem azért, hogy pusztán legyen ; hanem azért, hogy önmagát tegye s ezen öntevés által saját rendeltetését folytonosan előfejtse. Nem is hozhatott elő a végetlen bölcseségű Teremtő lényt, mely határozottan kitűzött cél és az ennek megvalósítására szükségelt eszközökben hiányt szenvedne. Valamíg azonban a teremtmény nem olyan, minővé eredeti rendeltetésénél fogva lennie kell, soha sem ment az ellentétekbeni küzdelmektől. Forduljunk bár az élet akár-mellyik és akárhol nyilvánuló oldalaihoz, mindenütt felülők a küzdelmek nyomai. Hol azon állapot, mellynél tovább nem vágyakodnék a sovárgó kebel ? Hol azon alak, hol azon értelmi tartalom, mely tulajdon mértékén túl önmagát föl nem elemezné ? Mi egyéb a tanítás mint küzdés ? A tanár csak azt zsendítheti föl a tanítvány tudatában, a mi már benne eredetileg benvan. És mit tesz a tanár ? Szavakba önti saját gondolatainak szerkezetét, előadásával meghatja a tanítvány tudatát, fölébreszti az abban szendergő gondolatokat, elvegyíti azokat a már előbb fölébresztettekkel, s miután vonzás és távolítás segedelmével a gondolatokat osztályozta, olly összefüggésbe hozza tanítványa tudatában a mozgásba jött gondolatokat, a minőben voltak saját tudatában. Nem valódi küzdés-e ez ? Ezt követi a tanítvány elméjébeni küzdés. Észre vévén ugyan is tudatának gondolatbőségét, bonczolgatni kezdi azt, s miután az egymást kölcsönösen kiegészítő osztályokat egy, valamennyi osztályon keresztül ható, eszme segélyével összehangzó egészbe olvasztotta, nyugpontokat készít, melyek belvilági küzdésében enyhádó forrásokul szolgálndnak.

Ajánlkoznak ugyan az élet más oldalain is valódi nyugpontok ; de vajmi sokan vannak, kik a valódi

nyugpontokat holmi csalékony délibáboknak fölládozzák. Pedig ki nem keserüli közölköz az illy fölládozást? Továbbá mivel a valódi nyugpontok is csak egymás kölcsönös kiegészítése által idézhetik elő az ohajtott végeredményt, azok gondolkodási módja sem javasolható: kik bárminő szenvedélyből pártolt nyugpontnál veszteglés miatt a többi befolyását számba sem veszik. Sehol sem feszkelődik inkább az önámítás, mint épen a nyugpontok mérlegezésénél. Fölötte sok kell ahhoz, hogy valaki magát irányukban tökéletesen kiábrándultnak mondhassa. Hány van, ki élcte sulypontját épen olly tárgyba helyezi, melly kedélyét szünetlen nyugtalanságban tartja? Sőt néha nem elég, hogy vak ámultságában önmaga feszgelő agyrémeinek szánandó martalékává lett, tévelyes zabolátlankodásával még azt is követeli, hogy mások is hasonló zürbe sulyedjenek. Pedig ez homlokegyenest ellenkezik azon magasztos bélyeggel, melly az embert valamennyi földi teremtmény fölé emeli. Törekszik ugyan is minden földi lény saját rendeltetését megvalósítani; de nem öntudattal, nem szabadon működve, tehát nem szellemileg. Erre itt csupán az ember képes.

És mi következik ezekből? Sok, fölötte sok a nevelési álláspontokat illető tájékozás ügyében. Megesik, hogy a nevelési álláspont választása épen azért üt ki balul, mivel az emberbeni ellentét hibásan fogatott föl.

A hol ellentét van, ott két tényező fordul elő, mellyek azonban valamely eredeti s magát önmagában megkülönítő egység szükségképi oldalai. Sok nevelő nem bírván az illy beltartalmas egység fölfogásában elég jártassággal legottan a ténykedő oldalakat ragadja meg, s a mint azután egyiket a másik fölé emeli, vagy a ténykedés napfényre jött küzdésnél megáll, a szerint jntézi fejlesztő bánásnódját is. Hogy az illy ferde bánásmóddal alig fog az egyoldalúság tömkelegéből kivergődhetni, könnyen gondolható.

Azon álláspont, mellyről a nevelő a növendékben nyilatkozó ellentét fölfogását megindítja, lehet

1) külső, minővel a külvilág nagy mértékben bővelkedik. Illyenek a természet, társadalom és vallás jelentékenyebb oldalai. Ide tartozik a kívülről adott korszellem is. Minthogy pedig a külső, akárhol merüljön fel, csak annyiban bír valódi értékkel, a mennyiben általa valami belső megnyilvánul, legkevesebb kétség sem támad az iránt: miképen a rideg külsőre alapított nevelésmóddal soha sem lehet belsőleg tartalmas képzettséget előidézni.

2) Lehet az álláspont belső, vagy is magától a három oldalt föltüntető ellentétől kölcsönözött, mert az ember is, mint teremtmény, az egyeteminek és egyedinek egysége. Ezen egység az emberben embereszmeinek neveztetik. Ezen embereszme, mellynek tartalmát a fogalom és lét teszi, az emberi egyénekben valósul meg, következőleg mindenik egyénél e kérdéseket lehet föltenni: mi ő fogalmát illetőleg? mi ő létét illetőleg? mi ő életmiségét illetőleg? Melly kérdések a nevelési pályán annál figyelemre méltóbbak, minthogy épen olly pontokra viszonylanak, mellyek három nevelési rendszernek, ugymint a humanismus, realismus és synthetismusnak szolgálnak alapul. Mi az ember fogalmát illetőleg? Vagy is mi a növendék mint tisztán ember? Így kérdezősködik a humanismus. S minthogy a növendék az emberfogalmat teljesen, de még fejletlenül magában foglalja, legkevesebb sem áttallja kimondani: miszerint az emberből minden lehet. Hogy ezen egyoldalú fölfogás bármelylek tanoda által is megczáfoltatik, fölösleges említeni. Mi az ember létét illetőleg? Vagy is mi a növendék eredeti határozottságánál fogva? Így kérdezősködik a realismus. S minthogy a növendék tulajdon eredeti határozottsággal bír, nem késkedik nyilván kijelenteni: miszerint minden növendék bizonyos, elszigetelt munkakörre szorítandó. Mi az ember életmiségét illetőleg? Vagy is mi módon nyilvánult eddig azon viszony, melly a fogalmi és léti oldalak közt valódiilag fennáll? Így kérdezősködik a synthetismus. S minthogy az ember léti határozottsága csak eredeti, de folytonosan fejlődő alakja azon tartalomnak, melly az ember fogalmában, mint fejlesztő, eredetileg benvan, világos: miszerint a belső álláspontok közt csak ezt lehet igazán észszerűnek tartani.

A mi pedig 3) a belső és külső álláspontok bensőleges közvetítéséből származott álláspontokat illeti, ezek a fönnebb érintettek egyesítik. Ezek után itélve, valamint minden teremtménynek, ugy az ember-

nek is három célja van : a közvetlen, közvetett és özszerű. Közvetlen céljánál fogva tartozik a természetbeni ellentéteket, saját eredeti törvényei szerint működve, meghaladni. Közvetett céljánál fogva tartozik önmagának teljes igazságához, vagy is magának önmagávali megegyezéséhez, magának önmagávali egységéhez, magának önmagávali azonságához eljutni. Özszerű céljánál fogva pedig tartozik az iméntiek megvalósításán keresztül az Isten országának méltó tagjává lenni.

Két oldalt láttunk eddig elötünni : az embert és a létviszonyokat. Mindenik fölötté gazdag tartalomban : az ember, mert mindazt tehetékileg magában foglalja, mi általa egész életén keresztül előfejtendő ; a létviszonyok, mert mindazt magukban foglalják, minek segedelmével az emberbeni tartalom előfejtése valószínűsíthető. E tartalom, mint cél, csak az emberben van, azon kívül nincs ; mert mindaz, a mi azon kívül a forrásból eredetnek látszik, nem más, mint az előfejlésnek indult cél nyilatkozománya. A létviszonyok ellenben az emberben is, azon kívül is vannak ; kívül, mert a bennök foglalt lények az embertől mivoltilag különböznek ; az emberben is, mert a létviszonyokat felölelő általános összefüggés az emberen is keresztül vonul. Miből nem nehéz átlátni : hogy azon általános összefüggés általános középpontja és egysége az Isten, viszonyos középpontja és egysége pedig az öntudatos ember.

De mi az bennünk, a mi illy viszonyos középpont és egység gyanánt tűnik föl ? A szellem, melly lelki oldalánál fogva képes a létviszonyok roppant tárgysokaságának hatását elfogadni ; éni oldalánál fogva az elfogadottakat világosan átgondolni, az elfogadott s átgondolt tárgyakat pedig saját, szinte világosan megismert eszméjének, mint végcéljának, megvalósítására szabad akaratánál fogva eszközökül fölhasználni. Ámde bizonyítja a tapasztalás, miszerint a létviszonyok tárgyai közül némellyek előmozdítják, mások ellenben akadályozzák az ember végcéljának megvalósítását. Sőt az előmozdítók is csak bizonyos mérték határai közt munkálnak foganattal, azokon túl lerontást idéznek elő. Mi szükségesb az élethez mint a tüzelem ? és még is mihelyt mennyileg vagy minőleg túlcsap a természeti mértéken, azonnal megered a bomladoszás. Mi szükségesb a szellemi élethez mint az értelem ? és még is mihelyt túlságig csökönösködik egyéb tehetségeink irányában, kész a sok roszat szülő egyoldalúság.

Van tehát mindenütt és mindenben bizonyos mérték, mellynek határain túllépni nem szabad. És miben áll ezen mérték ? Azon eszmében, melly teremtéskor mindenik teremtménybe belé oltatott. Annyifélek tehát az eszmék, a hányfélek az azokat előtüntető teremtmények. Ezen eszmék, mint isteni gondolatok közt teljes összehangzás uralkodik : innen a világ egyetemi oldalának tökélyessége. De az eredetileg meghatározott lények a beléjük oltott eszmék álladékait csak tér és időben, egymást kiegészítőleg, tehát fokónkénti haladás által képesek előfejteni : innen a világ egyedi oldalának meghasonlásokra mutató tökélytelensége. Az összehangzás és meghasonlás kiegyenlödése teszi azon fejlődésfolyamot, mellyen keresztül a világ-cél működik.

És ugyan mit eredményezhet mindez a nevelésre nézve ? Azt, hogy a nevelés olly, tudattal gyakorlott fejtésmód, melly az embert öneszméje mindenképi megvalósíthatására képesíti. Melly működés hogy a nevelő részéről, a fönnebb jellemzett létviszonyok közt, mértéktartólag foganatosított lehessen, minden más előtt az öneszmének, mint mindenki végcéljának, minél tartalmasb és rendszerezettebb ismeretéhez kell jutnia. Eljuthat pedig ahhoz, ha az emberbe oltott öneszme álladékait mindenkor és mindenütt szem előtt tartandja. Ezen álladékokat a szép, igaz és jó eszméiben találandja föl. És ime ezen eszmék adják azon álláspontokat, mellyekről a nevelés az embert mind a természet, mind az emberiség, mind az Istenség irányában valódi emberré képezheti ; mert azon tartozik lenni minden emberi egyén, hogy élete bármilyen viszonyai-ban szépet alkosson, igazat fürkészszzen és jót gyakoroljon.

A szép álláspontjának lényegén alapúl az ember művelése ; az igaz álláspontján az ember tanítása ; a jó álláspontján pedig az özszerűleg vett nevelés, melly nem egyéb, mint a művelés és tanítás egysége.

Horváth Cyrill.

II.

Rendes tanárok.

Tanár neve	Tan t á r g y a k , mellyeket előadott	Tanodai osztályok, mellyekben előadásokat tartott	Hetenkinti előadásainak óraszámja
Barcs Ferencz	Német nyelv Mennyiségtan Természettan	4. 5. 6. 7.	14
Baranyai Zsiga	Hittan Magyar nyelv Történelem és földrajz	2. 3. 4.	15
Cserbay István	Hittan Latin nyelv Természettan	1. 2. 3. 6. 7.	14
Horváth Cyrill igazgató	Magyar irodalom története	6. 7.	6
Koczányi Ferencz	Hittan Magyar nyelv Latin nyelv	5. 6. 7.	14
Lengyel József	Hittan Magyar nyelv Számítan	1. 2. 3.	14
Polák János	Hittan Német nyelv Történelem és földrajz	1. 2. 3.	12
Schirhuber Móríc	Hittan Természettudományok Mennyiségtan	5. 6. 7.	15
Schröck Ferencz	Történelem és földrajz Számítan	3. 4. 5. 6. 7.	15
Sümeghi Pál	Latin nyelv Mennyiségtan	3. 4. 7.	14
Szepesi Imre	Görög nyelv	3. 4. 5. 6. 7.	16
Ujváry János	Hittan Latin nyelv	1. 2.	15

Rendkívüli tanár:

Teffenberg Adolf. francia nyelvtanár.

III.

A pesti tanárok által 185 $\frac{1}{2}$ -kben kiadott munkák jegyzéke.

1. HORVÁTH CYRILL : 1. Vetélytársak, szinmű. Kecskemét, 1851. — 2. Értekezés a bölcsészet eszméjéről. Kijött az Uj magyar Muzeum VI. füzetében.
2. KOCZÁNYI FERENCZ : 1. Latin-magyar-német zsebszótár, a tanuló ifjuság használatára. Pest 1851. 418. lap. — 2. Latin Irályképző Gyakorlatok, nagy gymnasiumi felsőbb osztályok használatára. Pest. 1851. 80 lap. — 3. Magyar Szónoklat. Köre nyomtatott Pesten 1851. 64 lap.
3. SCHIRKHUBER MÓRICZ : Az elméleti és tapasztalati Természettan alaprajza. I. Kötet VIII. és 252 lap. 3 idomtáblával. — II. Kötet IV. és 344 lap. 4 idomtáblával. Pest. 1851.
4. SCHRÖCK FERENCZ. Egyetemes világtörténet a felsőbb gymnasiumi ifjuság használatára. I. Kötet. Ó-kor. Pest. 1850. 180 lap.
5. SÜMEGHI PÁL : 1. Latin nyelvtan a tanuló ifjuság használatára. IV. folyam. Pest. 1851. 31. lap. — 2. Latin szókötési gyakorlatok a tanuló ifjuság használatára. Első füzet. Pest. 1851. 80 lap.
6. SZEPESI IMRE : 1. Elemi hellén nyelvtan gyakorlatilag előadva Kühner után. I. rész, 2 füzet. Második kiadás. VIII. 160 lap. — II. rész, 192 lap. Buda. — 2. Elemi latin nyelvtan, gyakorlatilag előadva Kühner után. I. rész. Második kiadás. VIII. 184 lap. Pest. — II. rész. 248 lap. Pest.

IV.

Előadott tantárgyak.**1. Hittan.**

- I. osztály. Hit, remény, szeretet és szentségek. Kézikönyv. Öreg Katekismus. Buda. 1847.
Az ó szövetség története Palaestina leírásával Weikard György után. Sulzbach 1830.
- II. osztály. Az apostoli hitvallás. K. k. A ker. kath. hitnek tanítása. II. rész. Buda. 1847.
Palaestina történelme és földrajza Pütz szerint.
- III. osztály. Az Isten 10 parancsolata a 4-ken kívül. K. k. A ker. kath. hitnek tanítása. II. rész. Buda. 1834.
- IV. osztály. Az Isten 4. parancsolata, ker. igazság, az Anyaszentegyház parancsolati és szentségek. K. k. A ker. kath. hitnek tanítása a IV. oszt. számára. Buda. 1834.
- V. osztály. A természeti és kinyilatkoztatott Religio, k. Anyaszentegyház, szent Háromság és Urunk megtestesülésének titka, meg a szentségek. K. k. A ker. kath. Relig. tud. I. Köt. Buda. 1844.
- VI. osztály. A keresztény igazság. K. k. A ker. kath. Relig. tud. II. Köt. Buda. 1844.
- VII. osztály. Az ó és új szövetségi kinyilatkoztatás. K. k. A ker. kath. Relig. tud. Szaniszló J. I. rész. Buda. 1839.

2. Latin nyelv.

- I. osztály. Betűtan, szótan, fő- és melléknevek ejtegetése, igehatározók, névmások, számnevek, előljárók, a nevek nemei. — Erkölcsi mondatok és mesék fordítása, elemzése. Kézikönyv: Elemi latin nyelvtan Kühner után Szepesi Imre. Pest. 1850.
- II. osztály. Igetan. — Párbeszéd az Istenről, jeles mondatok és mesék fordítása, elemzése. K. k. Elemi latin nyelvtan Kühner után Szepesi Imre. Pest. 1850.
- III. osztály. A szóegyeztetés és a vonzathból az esettan. K. k. Latin nyelvtan, írta Sümeghi Pál. III. folyam.

Buda. 1847. és Latin szókötési gyakorlatok ugyanattól. Pest. 1851. — Olvastatott és fejtegetett Cornelius Nepos.

- IV. osztály. Szókötés, szómér- és verstan. K. k. Latin nyelvtan, írta Sümeghi Pál. III, és IV. folyam. Pest. 1851. Olvastatott és fejtegetett Jul. Caes. de bello Gallico; Ser. Sulpiciusnak Cicerohoz írt levele: Ovid. Trist. Libr. prim. Eleg. III.
- V. osztály. Livius: pugna inter Horatios et Curiatios; Quinctius Capitol. tanácsfő beszéde a néphez. — Cicero: de caede Clodii; oratio pro M. Marcello; — Tacitus: Romae incendium. — Curtius: oratio Darii, Persarum Regis et Legati Scytharum, ad Alexandrum. — Virgilius: Aeneis L. I. első része. K. k. Sel. Lat. serm. exempl. in usum I. Hum. Buda. 1830.
- VI. osztály. Cicero: de caede Clodii; de facinoribus Clodii et virtute Milonis; Chria de Socrate; oratio pro Lege Manilia. — Virgilius. Aeneis L. I. első része. — Horatius: Libr. I. Oda I. et III. K. k. Sel. Lat. serm. exempl. in usum I. Hum. Buda. 1830.
- VII. osztály. Tibullus: L. I. eleg. 3. 10. Lib. II. eleg. 5. Libr. III. eleg. 5. — Ovid. Metam. Lib. I. Capit. pl. — Virgil. Ecclog. 5. Georg. de felic. vit. rust. — Horat. Libr. II. od. 1. 2. 3. — Cicero: or. pr. Archia poët. — Sallust. Or. Atherb. Marii et Bocchi regis. — Tacitus: Or. Claudii, Senec. et Neronis. Kézi könyv: Sel. latin. serm. exemp. in usum II. Hum. Sch, Buda. 1830.

3. Görög nyelv.

- III. osztály. Betűtan. Szótanból a fő- és melléknevek ragozása, görögből magyarra tett szóbeli fordításokkal és görögül készített szabályszerű írásbeli szerkezetekkel. Kézikönyv: Elemi hellén nyelvtan. Szepesi Imre, Kühner után. Budán. 1848.
- IV. osztály. Ugyan az, mi a harmadikban.
- V. osztály. Az előbbieket, s folytatólag a melléknevek fokozásai, igehatározók képzése, névmások. Szóbeli fordításokkal és írásbeli dolgozatokkal. A fönnemlített könyv szerint.
- VI. osztály. Mi a fő- és melléknevek-, névmások- és számnevekről tudandó. Az össze nem vonható tiszta jellemű igék ragozása. Az előragok. Attikai kettőzés. Görögből magyarra és viszont tett fordításokkal, mellyek írásban is kidolgozva. Ugyanazon könyv szerint.
- VII. osztály. Ugyanaz mi a hatodik osztályban. Azonfölül a tiszta jellemű összevont igék; a nem tiszták közül a néma jelleműek. Fordítások görögből magyarra és viszont, írásban is kidolgozva. Könyv ugyanaz.

4. Magyar nyelv.

- I. osztály. Betűtan, helyesírás, név és igeragozás. Kézi könyv: Magyar nyelvtan a középtanodák I. oszt. számára. Buda. 1848.
- II. osztály. Betűtan, helyesírás, szószármaztatás, név- és igeragozás; szaválás szerkesztés. K. k. Magyar nyelvtan a középtan. II. oszt. számára. Buda. 1848. Szavaló s olvasó könyv. Tatay Istv. Pest. 1847.
- III. osztály. Szóegyeztetés, szóvonzat, szaválás, szerkesztés. K. k. Magyar Nyelvtan a 3. oszt. számára. Buda. 1848. Gramm. és polg. tanulók Szavalmányai. Tatay Istv. Pest 1847.
- IV. osztály. Szóegyeztetés, szóvonzat és szórend. Körmondatok, levelek és elbeszélések szerkesztése. Szómértan. Szaválás, szerkesztés. K. k. magyar szókötés. Gramm. és polg. tan. Szavalmányai. Tatay Istv. Pest. 1847.
- V. osztály. A magyar szónoklat és költészet elemei. Koczányi Ferencz kézírata szerint.
- VI. osztály. A magyar nemzeti irodalom története. Ó és középkor. K. k. A magyar nemz. irodalom tört. írta Toldy Ferencz. 1. Kötet. Buda. 1851. — Szavalási és szerkesztési gyakorlatok. A régi halotti beszéd elemzése.
- VII. osztály. Ugyanaz, a mi a VI. osztályban.

5. Német nyelv.

- I. osztály. Helyes olvasás és írás; nevek és névmások, fölvilágosítva példák- és fordításokkal. Kézi könyv: Német Grammatika írta Toepler Theophil. Pest. 1849.
- II. osztály. Helyes olvasás, írás, nevek, névmások, rendes igék hajtogatása és használása, fölvilágosítva példák és fordításokkal. — Ugyanazon kézikönyv szerint.
- III. osztály. Ugyanaz mi a II-dik osztályban. Olvasás, fordítás. Ugyanazon kézikönyv szerint.
- IV. osztály. A rendes igék és nevek alaktana, fölvilágosítva alkalmazott fordításokkal, ugyanazon kézikönyv szerint.
Olvastatott és fejtegettetett Mozart Lesebuch. I. B. Wien. 1850.
- V. osztály. Igék és nevek alaktana, egyszerű mondatban, ugyanazon könyv szerint. Fordítás és szavalás. Olvastatott és fejtegettetett Mozart Lesebuch I. B. Wien. 1850.
- VI. osztály. Alaktan, egyszerű mondatban, és szórend ugyanazon könyv szerint. Olvasás, szavalás, szerkesztés. K. k. Mozart Lesebuch. II. Wien. 1850.
- VII. osztály. Alaktan, mondatban, szórend és szókötés elemei, ugyanazon könyv szerint. Olvasás, szavalás, szerkesztés. Mozart Lesebuch. II. B. Wien. 1850.

6. Történelem és földrajz.

- I. osztály. Mér- természettani és politikai földrajz elemei. Kézikönyv: Földrajzi alapvonalok. Burger után ford. Windisch Alajos. Pest. 1850.
- II. osztály. Ó-kor. Ázsia, Afrika és Europa népei; a rómaiak története Octavianus Augustusig; az óvilág földrajza. K. k. Az ó, közép és új korbéli történ. Alaprajza, Pütz Vilm. után magy. Vincze Paulin. Eszterg. 1850.
- III. osztály. Magyarország története kezdettől fogva a fels. Austriai Házig. K. k. Magyarok története, írta Schirckhuber Móricz. Buda. 1849.
Ázsia, Afrika és Europa népeinek ó-kori története. Időszerű földrajz Pütz szerint.
- IV. osztály. Magyar ország története a fels. Habsburg-Lotharingi Ház uralkodása alatt. Schirckhuber Móricz munkája szerint.
Ó-kori történ. Ázsia, Afrika és Europa népei, időszerű földrajzzal. Pütz szerint.
- V. osztály. Ázsia ősnépeinek, továbbá a görögök és macedonok története a macedoni birodalom feloszlásáig N. Sándor után. K. k. Egyetemes Világtörténet. Bolla Márton után ford. Schrök Ferencz. Pest. 1847. — Időszerű földrajz. Pütz szerint.
- VI. osztály. Az V-dik osztályban elöadottakhoz hozzá járult a római nép története Octavianusig. Időszerű földrajz ugyanazon kézi könyvek szerint.
- VII. osztály. Az őskor valamennyi népe a római birodalom megdőléséig, időszerű földrajzzal ugyanazon könyvek szerint.

7. Mennyiségtan.

- I. osztály. Számtan. Előbismék a számok írása- és kimondásáról, összeadás, kivonás, szorzás, osztás elvont, összetes és összevonható mennyiségekkel. Kézi könyv: Számolástan Szabóky Adolftól. I. rész. Pest. 1850.
Mértan. Előbismék a test, fölület, vonalak, pont, szög, kör és szögmérőről. Alapigazságok és mértani jegyek. K. k. Mértan elemei, Szabóky Adolftól. Pest, 1851.
- II. osztály. Számtan. Az I. oszt. előadottakhoz járultak a törtszámok.
Mértan. Az ugyanott előadottakhoz adattak az egyenközűek és háromszögűek, ugyan azon kézikönyvek szerint.
- III. osztály. Számtan. Közönséges és tizedes törték, viszonyok, arányok és ezek alkalmazása. K. k. Számtan. Vállas Antaltól. Pest. 1846.
Mértan. Vonalok, szögek és háromszögek. K. k. Kis Geometra, Nagy Károlytól. Bécs. 1838.

- IV. osztály. Számítan. Tizedes törtek, viszonyok, arányok, ezek alkalmazása a hármas szabályra, társaság és lánczszabályra, kamatszámolás és vegyítés-szabályra.
Mértan. Ugyanaz, mi a III. oszt. Kézikönyvek ugyanazok.
- V. osztály. Számítan. Számrendszer, összeadás, kivonás, szorzás és osztás; a négy mivelet algebrai kifejezésekkel, törtek, viszonyok s arányok alkalmazása az egyszerű és hármas szabályra, a társaság-, lánczszabályra, és kamatok számolására.
Mértan. Hozs- és térán. K. k. Matematikai előcsarnok Lichard Dániel. Pozsony. 1842.
- VI. osztály. Számítan. A négy műtétel algebrai kifejezésekkel, törtek, hatványozás, gyökfejtés, viszonyok, arányok, első foku egyenletek.
Mértan. Hozs- és térán. Lichard. D. Matematikai előcsarnoka szerint.
- VII. osztály. Betűszámítan. Számolási műtétek nemei. u. m. összeadás, kivonás, szorzás, osztás, hatványozás, gyökfejtés, viszonyok, arányok, viszonyszámokkai számolás, első és második egyes foku egyenletek.
Mértan. Lapmértan. Kézikönyv: Elemi Mennyiségtan, írta Korecz Lőrincz. Pest. 1851.

6. Természettudományok.

- I. osztály. Embertan, emlősök és madarak. K. k.: Természettörténet a gymn. iskolái számára. Buda. 1848.
- II. osztály. Ugyanaz.
- III. osztály. Az előbbiekhöz járultak a kétéletűek ugyanazon könyv szerint.
- IV. osztály. Természettan: Testek sajátságai, vegy- hév- villany- és delejtan, merő, híg, terjedékeny testek egyensúlya és mozgása, hang és világ. K. k. Természettan alaprajza, írta Lutter Ferd. 1848.
- V. osztály. Állat-, növény- és ásványtan. K. k. Természetrájk elemei, írta Hanák János. Pest. 1846.
- VI. osztály. Természetrájk. Növény- és ásványtan, e könyv szerint: Természettörténet a gymn. isk. haszn. Buda. 1848.
Természettan. Testek sajátságai; Vegy-, hév-, villany- és delejtan. K. k. Az elméleti és tapasztalati Természettan. Készítette Schirkuhuber Móricz. Pest. 1851.
- VII. osztály. Természettan. A testek sajátságai, vegy-, hév-, villany- és delejtan, Schirkuhuber Móricz munkája szerint.

Jegyzék. A tantárgyak iménti fölosztása- és elrendezésekor az előbbi tanodai rendszer mivolta mellett határozó szempontul tekintett az ifjuság tudományokbani előmenetele és az új tanrendszer minél fogatosb móddal történhető megközelítése.

V.

Kivonat a pesti Gymnasium Jegyzőkönyveiből 184⁰/₁. tanévtől kezdve 18⁴⁹/₅₀-kig.

T a n é v	Nyilván tanuló növendékek száma						Magán tanuló növendékek száma	Összes szám
	Rom. kath.	Helvét vallásúak	Ágostai vallásúak	Nem egyesült görög vallásúak	Héberék.	Összesen.		
184 ⁰ / ₁	554	14	2	21	82	673	78	751
184 ¹ / ₂	562	12	2	15	73	664	72	736
184 ² / ₃	542	13	1	16	66	638	56	694
184 ³ / ₄	549	16	3	16	64	648	66	714
184 ⁴ / ₅	618	29	4	12	60	723	49	772
184 ⁵ / ₆	553	22	4	12	60	651	81	732
184 ⁶ / ₇	493	14	2	8	47	564	84	648
184 ⁷ / ₈	530	22	5	11	60	628	34	662
184 ⁸ / ₉	360	15	—	9	57	441	30	471
Összesen	4761	151	23	120	569	5630	550	6180

VI.

18⁴⁹/₅₀. és 185⁰/₁-dik tanév.

Tanodai osztály	18 ⁴⁹ / ₅₀ . tanév végén voltak	Eltávoztak	Főbb osztályba bocsáttattak	185 ⁰ / ₁ . tanévben a helybeli alsóbb osztályból föléptek	Osztálytisztelők	Másunnan jöttek	A tanév kezdetén voltak	Időközben eltávoztak	A tanév második felében jöttek	A tanév végén voltak	Magántanulók
I.	60	21	39	38	1	15	54	2	—	52	9
II.	54	25	29	39	4	25	68	13	1	56	11
III.	64	22	42	29	1	17	47	7	1	41	10
IV.	48	12	31	42	1	23	66	6	2	62	3
V.	38	10	28	31	2	70	103	7	2	96	10
VI.	51	6	37	28	2	51	81	10	—	71	9
VII.	—	—	—	37	1	137	175	21	1	155	1
Összesen	310	96	206	244	12	338	594	66	7	533	53

Tehát 184⁰/₁-diktől kezdve 185¹/₂-diki tanévig volt a pesti Gymnasiumban 7137 növendék!

VII.

185¹/₂-diki tanterv,

melly a pesti nagy Gymnasium részéről a pestkerületi tanodai Hatóságnak fölterjesztetett.

I. H i t t a n.

- I. osztály. I. félév : hit, remény és szeretet. II. félév : szentségek, keresztény igazság. Kézikönyv : Öreg Kathekismus.
- II. osztály. I. félév : Apostoli hitvallás a 8. ágazatig. II. félév : folytatás. Utolsó dolgok. K. k. A ker. k. hit. tanít. I. rész.
- III. osztály. I. félév : Az Isten 1, 2, 3. parancsol. II. félév : folytatás 10. parancs. K. k. ugyanazon könyv 2. része.
- IV. osztály. I. félév : Az Isten. 4. parancs. II. félév. Az Anyaszentegyház 5. par. Szentségek, ugyanazon könyv 3. része szerint,
- V. osztály. I. félév. Az isteni kinyilatkoztatás. Palaestina ismertetése. II. félév : Szentségek. K. k. A ker. kath. Religio tudománya.
- VI. osztály. Ker. igazság első része. II. félév : A ker. igazs. másod. része és a társasági kötelmek ugyanazon könyv szerint.
- VII. osztály. I. félév : Ó-szövetségi Religio és Palaestina ismertetése. II. félév : Uj test. Religio. Ugyanazon könyv szerint.
- VIII. osztály. I. félév : Hitágazattan. II. félév : ker. erkölccstan, ugyanazon könyv szerint. Mindenik osztály hetenként 2 óra.

2. Latin nyelv.

- I. oszt. hetenk. 6 óra. I. félév : betűtan, előisme az igékről, fő- és melléknevek, névmások, igehatározók. II. félév : számnevek, elöljárók, szabályok a nevek nemeiről, Szepesi Imre szerint.
— Olvasás, fordítás, Stobaeus jeles mondatai és Phaedrus meséinek elemzése.

- II. oszt. hetenk. 6 óra. I. félév: ígék. II. félév: folytat., mult idők és hanyatszók szabályai. Olvasás, fordítás. Erkölcsei mondatok, Phaedrus meséi, éles mondatok elemzése. A fönnebbi munkának II. része szerint.
- III. — — 5 óra. I. félév: Szóegyeztetés és szóvonzat a tulajd. esetig. II. félév: folyt. az idén használt könyv szerint. Fordítás, szerkesztés. Sümeghi Pál munkája szerint. Olv. és magy. Corn. Nep.
- IV. — — 5 óra. I. félév: Igemódok. II. félév: folyt. és szómértan, az idén haszn. k. szerint. Szabályszerű gyakorlatok Sümeghi Páltól. Olvast. és magyar. Jul. Caes. de bello gallic. Ovid. Trist. L. I. eleg. 3.
- V. — — 5 óra. I. félév: Livius: orat. Scipion. ad Massin. Annibalis ad Scipionem Ovid. Metamorph. Philem. et Baucis, Daedal. Niobe, Ceyx et Halcyone. II. félév: Livius: orat. Scipion. ad Annib. Postumii et Aemilii cons. Ovid. Metamorph. Hecuba, Deucalion, Phaëthon, mors Herculis. Koczányi Ferencz munkája szerint.
- VI. — — 5 óra. I. félév: Sallust: Cicero in Catilin. Jul. Caes. de bello civ. capit. 1—8. Virg. Eccl. 1. Aen. Libr. 1. §. 2. Georgic, de apum republ. et specie. II. félév: Jul. Caes. de bello civ. folytat. Virg. Ecclog. 5. Aeneis L. VI. §. 6. Georgic. de cultur. arbor. arat. satione. Koczányi Ferencz munkája szerint.
- VII. — — 5 óra. I. félév: Ovid. Fast. §. 3. Metamorph. több §. Sallust. Oratio Caesaris pro et Catonis contra Catilinam. II. félév: Virg. Ecclog. 1. Hor. 1. satyr. 3 od. Tacitus: oratio Terentii, az idén használt könyv szerint.
- VIII. — — 5 óra. I. félév: Ovid. Fast. több §. Propert. 2. eleg. Ovid. Metam. több §. Livius Libr. 1. e 2. selecta. II. félév: Virgil. Aeneis 2. könyv. Horat. több Ódái. Cicero: Orat. post redit. ad Quirites. Kézikönyv: Sel. lat. serm. exemp. in us. II. Hum. Sch. Budae. 1830.

3. Görög nyelv.

- III. oszt. het. 3 óra. I. félév: Betűtan. Olvasás. Hehezet. Ékezet. Némi ismertetése az ígének. 1. és 2. névragozás. Összevont nevek ragozása. Attikai névragozás. Fordítások görögből magyarra és viszont írásban kidolgozva. Kézikönyv: Elemi hellén nyelvtan. Szepesi Imre. Budán. 1850. II. félév: Harmadik névragozás és a nevek nemei.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. félév: A főnevek ragozásainak ismételése. Melléknevek fokozása. Igehatározók képzése. Névmások, számnevek. II. félév: A tiszta jellemű össze nem vonható ígéknek ragozása, a szótagos, idői és kettőzött előragokkal. Írásbeli dolgozatok görögből magyarra és viszont. Kézikönyv: Elemi hellén nyelvtan. Szepesi Imre. Budán, 1850.
- V. oszt. het. 3 óra. I. félév: A melléknevek fokozása. Igehatározók. Névmások. Számnevek. A tiszta jellemű össze nem vonható és összevont ígék ragozása. II. félév: A néma és folyékony jellemű ígék. Gyakorlati fordítások. Kézikönyv a fönnemlített.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. félév: A tiszta jellemű össze nem vonható ígék ismételése. Az összevont tiszta jellemű, néma, folyékony és rendhagyó ígék. II. félév: A μ végzetű ígék, gyakorlatos írásbeli dolgozatokkal. Az említett könyv szerint.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. félév: A tiszta jellemű össze nem vonható ígék ismételése. Összevont tiszta, néma, folyékony és rendhagyó ígék. II. félév: A μ végzetű ígék gyakorlatilag. Ugyanazon könyv szerint.
- VIII. oszt. het. 3 óra. I. félév: A tiszta összenem vont, néma és folyékony jellemű ígéknek ismételése. Rendhagyó ígék. II. félév: A μ végzetű ígék. A Szókötés legszükségesebb szabályai. Írásbeli fordítások. Könyv ugyanaz.

4. Magyar nyelv.

- I. oszt. hetenk. 4 óra. I. félév: betűtan, helyesírás, szóképzés, névragozás. — Írás, olvasás, szavalás. II. félév: Névragoz. folytat. — Írás, olvasás, szavalás, az idén használt és Trautwein Ján. Olvasókönyve szerint.

- II. oszt. hetenk. 4 óra. I. félév : név- és igeragozás. — Írás, olvasás, elemzés, szaválás, föladatak kidolgozása. II. félév : egyéb beszédrészek, igevonzat, az idén használt és Trautwein J. Olv. könyve szerint.
- III. — — 3 óra. I. félév : mondattan, körmond. Elemzés, szaválás, szerkesztés. II. félév : folytat. az idén használt és Trautwein J. olvasókönyve szerint.
- IV. — — 3 óra. I. félév : irály és szómértan. Elemzés, szaválás, szerkesztés. II. félév : folytat. Zimmermann Jakab Irálytan. Trautwein J. munkája szerint.
- V. — — 2 óra. I. félév : Magyar szónoklat és költészettan. Szaválás, szerkesztés. II. félév : folytat. Szaválás, szerkesztés. Koczányi Ferencz munkája szerint.
- VI. — — 3 óra. I. félév : Magyar irod. történ. Árpádok kihaltáig. Szaválás, szerkesztés, elemzés. II. félév : folyt. Mária Teréziáig. Szavál., szerkeszt., elemzés. Toldy Fer. A magy. irod. tört. I. rész. — Példatár című könyvei szerint.
- VII. — — 3 óra. I. félév : Magy. irod. tört. folytat. Szaválás, elemzés, szerkesztés. II. félév : folytat. Toldy F. munkái szerint.
- VIII. — — 3 óra. I. félév : a magy. irod. folytat. mivel az idén be nem fejeztethetett. — Széptan. Szaválás, elemzés, szerkesztés. II. félév : folyt. a széptan. Szaválás, elemzés, szerkesztés. Toldy Fer. munkái szerint.

5. Német nyelv.

- I. oszt. hetenk. 2 óra. I. félév : betűtan, helyesírás elemei, nevek alaktana; olvasás, írás, fordítás. — II. félév : folytatás. Kézikönyv : Német Gramm. Toepler Theoph. Pest, 1849.
- II. — — 2 óra. I. félév : Alaktan folyt. Főnevek származt. Olvasás, írás. II. félév : Igék alaktana, szóegyeztetés. Olv., írás, ford. az előbbi könyv szerint.
- III. — — 2 óra. I. félév : Név-alaktan bővebb előadása, szóvonzat. Olv., ir., ford. — II. félév : Folytatás. K. k. Toepler és Mozart Lesebuch I. Th.
- IV. — — 2 óra. I. félév : Igetan. Olvasás, fordítás. — II. félév : Egyszerű mondattan. Olv., ford. K. k. Toepler és Mozart Lesebuch II. Th.
- V. — — 2 óra. I. félév : Nevek kimerítőbb alaktana. Olv., szerkesztés. — II. félév : Mondattan. Olv., szerk. K. k. Toepler és Mozart Leseb. III. Th.
- VI. — — 2 óra. I. félév : Szókötés. Olv., szerk. — II. félév : Szórend, szómértan. Olv., szerk. K. k. Toepler és Mozart Leseb. IV. Th.
- VII. — — 2 óra. I. félév : A német irod. tört. vázlat. Klopstockig. Olv. szerk. — II. félév : Folyt. 1770-dik évig. Olv., szerk. K. k. Schaefer Grundr. d. Gesch. d. deutsch. Liter., és Bone Lesebuch. Köln 1849.
- VIII. — — 2 óra. I. félév : Az irod. tört. folyt. az 1770-dik évtől a legújabb korig. Olv., szerk. — II. félév : Legújabb kor. Olv., szerk. Ugyanazon könyvek szerint.

6. Történelem és földrajz.

- I. oszt. hetenk. 3 óra. I. félév. Által. földrajz. II. félév : Folytatás. Kézikönyv : Földrajzi alapvonalok. Windisch Alajostól. Pest. 1850.
- II. — — 3 óra. I. félév. Ó-kor; különösen Azsia és Afrika népei. — II. félév. Ó-kor; különösen Europa népei, Octavianus Augustusig, földrajzzal. Kézikönyv : Az ó, közép és új korbéli földirat és történelem alaprajza Pütz Vilm. után magy. Vincze Paulin, Eszterg. 1850.
- III. — — 3 óra. I. félév : Középkor, földrajzzal. — II. félév : Magyar orsz. tört. I. Ferdinandig, földrajzzal. Kézikönyvek : Pütz és Magyarok tört. Schirhuber Móricztól. Buda. 1849. Magyar ország földrajzával.

- IV. oszt. hetenk. 3 óra. I. félév : Középkor, földrajzzal. II. félév : Magyarország. történ. dicsős. uralk. Ausztriai Ház alatt a birodalom földrajzával. K. k. Pütz és Schirchner.
- V. — — 3 óra. I. félév : Ó-kor, külön. Azsia, Afrika. — II. félév. Görögök, romaiak és az ezektől meghódított népek. K. k. Egyet. Világtört. a fels. gymn. ifjus. használ. Schröck Ferencztől. Pest, 1851.
- VI. — — 3 óra. I. félév : Octavianustól Nagy Károlyig. — II. félév : Nagy Károlytól Amerika föltalálásaig. K. k. Bolla Márton Világtört. Ford. Schröck Fer.
- VII. — — 3 óra. I. félév : Népek költözéseitől Amerika föltalálásaig. — II. félév : Amerika föltalálásától a francia forradalomig. Bolla szerint.
- VIII. — — 3 óra. I. félév. Nagy Károlytól a Vestphali békekötésig. — II. félév : Folyt. a jelenkorig. Ugyanazon könyv szerint.

7. Mennyiségtan és bölcsészeti Propaedeutica.

- I. oszt. hetenk. 3 óra. I. félév : Szám- és alaktan. II. félév : Folytatás. Kézikönyv : Elemi számtan. I. rész. Barcs Fer. Buda 1848. — Mértan elemei. Szabóky Adolftól. Pest, 1851.
- II. — — 3 óra. I. félév : Számtan : az előbbieket ismétlése után viszonyok, arányok. Mértan : az előbbieket ismétlése után háromszög. — II. félév : Számtan : hármas szabály, mértékek. — Mértan : A háromszögek és egyenközények tulajdonságai és képezése, ugyanazon könyvek szerint.
- III. — — 3 óra. I. félév : Számtan : egyszerű viszonyok, arányok, s ezek alkalmazása, mértékek, stb. Mértan : a három- és sokszögek téreiről. II. félév : Számtan : a 4 közönséges algebrai művelet, hatvány és gyökvonás. Mértan, 2 óra : a sokszögek háromszögekre átalakítása, azok elosztása, és a háromszög alakjának meghatározása.
- IV. — — 3 óra. I. félév : Számtan : Az összetett arányok s azok alkalmazása, hatvány és gyökvonás. Mértan : ugyanaz, mi a harm. oszt. II. félévben. — II. félév : Számtan : csere és összevetés, s egyenlet egy ismeretlennel. Mértan : a kör s a bele vagy körüle irandó idomok, a körzet és kör területének mérése, és a síkok fekvése.
- V. — — 4 óra. I. félév : Betűszámtan. A számok rendszere. A számolási műtétek nemei ; jelesen : összeadás, kivonás, szorzás és osztás általános és különös mennyiségekkel. A számok tulajdonai és osztékonytsága. Mértan : Lapmértanból az alakok hasonlóságaig. — II. félév : Betűszámtan. A törtek, viszonyok és arányok. Mértanból a lapmértan befejeztetik. K. k. Elemi mennyiségtan, Korecz Lőrincztől. 2-dik kiadás. Pest, 1850. — És Bevezetés a betűszámtanba, Sümeghi Pál tanártól.
- VI. — — 3 óra. I. félév : Betűszámtan : hatványok, gyökök, arányok, egyenletek egy és több ismeretlennel. — Mértan : tömör-tan. — II. félév : Betűszámtan : A hat alap-művelet alkalmazása ; összevonás. — Mértan : háromszögmérés egyenes fölületeken. K. k. Matematikai előcsarnok, írta Lichard Dán. Pozsony. 1842. és Schirchner Mórícztól készülő munkája.
- VII. — — 3 óra. I. félév : Betűszámtan, 2 óra. Első fokú egyenletek több ismeretlennel, másodfokú egyenletek, viszonzszámok. Mértan. Tömörtan. II. félév : Betűszámtan, 1 óra. Haladványok, csere s összevetés, Newton kéttagzata. Mértan, 2 óra : Háromszögmérés s kúpszeletek. Korecz Lőrincz szerint. Pest, 1850.
- VIII. — — 1 óra, mind a két félév : Mennyiségtan : folytatandó a mi 185°/₁-dik átmeneti tanévben a betűszám- és mértanból el nem végeztetett.

Bölcsészeti Propaedeutica : hetenk. 2 óra. I. félév : Tapasztalati lélektan. — II. félév : Gondolkodástan. Kézikönyv : Bölcsészeti Propaedeutica Purgstaller Józseftől. Bécs, 1851.

8. Természettudományok.

- I. oszt. hetenk. 2 óra. I. félév: Természetráj: ember és emlős állatok. — II. félév: Madarak. Kézikönyv: Természettörténet a gymnas. haszn. Buda, 1848.
- II. — — 2 óra. I. félév: Természetráj: Kétéleltűek, halak, bogarak és férgek. II. félév: Növényország. Ugyanazon könyv szerint.
- III. — — 3 óra. I. és II. félévben ugyanaz, a mi az I. és II. oszt., minthogy ezen tárgyak az 185 $\frac{0}{1}$ átmeneti tanévben elő nem adathattak.
- IV. — — 3 óra. Természettan. I. félév: Testek közös sajátságai, vegy- hévtan, a testek egyensúlya, mozgása és a hang. II. félév: Lát-villany-delejtan, és természettani földrajz elemei. K. k. Természettan. Lutter Ferd.
- V. — — 3 óra. I. félév: Természetráj: állattan. — II. félév: növény- és ásványtan. K. k. Elemi természetráj, írta Hanák János. Pest, 1846.
- VI. — — 3 óra. I. félév. Természettan: a testek közös sajátságai, vegy- és hévtan. — II. félév: Villany- és delejtan. K. k. Természettan alaprajza, írta Schirhuber Móricz. Pest, 1851.
- VII. — — 3 óra. I. félév. Természettan: a merő, híg és terjedékeny testek egyensúlyáról és mozgásáról. — II. félév: Láttan, csillagászat, mennyiségtani földrajz és tünettan. Schirhuber Természettana szerint.
- VIII. — — 3 óra. Ugyanaz, mi a VII-dik osztályban, minthogy a természettan előadása csak 185 $\frac{0}{1}$ tanévben vette kezdetét.